

Ольга Миколаївна Міночкіна

д-р екон. наук

ORCID 0000-0002-8513-4360,

Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ

ПРИВЕДЕННЯ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ ТА ГОСПОДАРЮВАННЯ У ВІДПОВІДНІСТЬ ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Відповідно до ст. 8 Конституції України «... Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй» [1]. Маючи на меті, визначеній у Господарському кодексі України (преамбула) [2], забезпечення «зростання ділової активності суб'єктів господарювання, розвиток підприємництва і на цій основі підвищення ефективності суспільного виробництва, його соціальну спрямованість відповідно до вимог Конституції України, утвердити суспільний господарський порядок в економічній системі України, сприяти гармонізації її з іншими економічними системами», державою встановлюються правові основи господарської діяльності.

Виходячи зі стану занепаду економіки і деградації суспільства, що підтверджується статистичними даними офіційних джерел, можна зробити висновок, що в економічній системі України досі не створено суспільного господарського порядку, за якого стає можливим дотримання Конституції України. Це стосується насамперед *ст. 13*, де наголошується, що «... Власність зобов'язує. Власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству. Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки...»; *ст. 41*, відповідно до якої «... Використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі».

Оскільки відносинам власності відводиться ключова роль у системі соціально-економічних відносин, то саме деформованість процесів перетворення власності спричинили загострення існуючих проблем і виникнення нових протиріч у всіх сферах суспільного життя новоствореної країни. Нинішній кризовий стан економіки України є наслідком дуже важкої «кризи народження» самостійної демократичної держави з соціально орієнтованою ринковою економікою. Донині в країні здійснювалися спроби проведення економічних реформ, які у своїй основі не мали науково обґрунтованої імперативної соціально-економічної концепції та були підпорядковані політико-ідеологічним цілям і особистим інтересам можновладців. Такий підхід до реформування об'єктивно не дає змоги розробити стратегію економічного зростання і в цілому розширеного відтворення економіки на інвестиційній основі.

Провідні українські вчені привертають увагу до нагальної проблеми розробки теорії зворотної трансформації від командної, адміністративної економіки до глобалізованої сучасної технотронно-інформаційної економіки [3]. О. Білорус підкреслює: «Нинішній теоретичний вакуум створює надзвичайно складні

умови трансформаційного розвитку транзитивних, у тому числі постсоціалістичних країн... Багато у чому економічна наука застигла на доктринах ХІХ ст. Транзитивно-трансформаційна «одісея» розвитку транзитивних постсоціалістичних країн – украї актуальна тема, бо ці країни є великим резервним ресурсом якісно нового світового розвитку» [3, с. 131]. Наголошується, що «за майже чверть століття суверенна велика європейська держава Україна не виробила своєї власної стратегії розвитку» [3, с. 159] та формулюється головне завдання наукових досліджень, яке полягає «в розробці наукових стратегічних концепцій і в науковому забезпеченні та супроводі державного менеджменту і глобальному прогнозуванні розвитку ... вчені економісти, соціологи, екологи, політологи, юристи повинні вперто і послідовно розробляти стратегічні концепції розвитку України, як транзитивної держави, створюючи наукову базу для формування транзитивних стратегій» [3, с. 156].

Система власності, як базовий інститут суспільства, безпосередньо впливає на процеси реконструкції (корінної перебудови) економічної системи, що «покликана реалізувати сутнісні особливості та переваги України (її самість) в усіх аспектах (географічному, геополітичному, природному, господарському, історичному, ментальному, поведінковому і т.ін.) тією мірою, в якій вони впливають на економічний розвиток» [4, с. 124]. Наше дослідження [5] враховує запити сучасності. Метою є розроблення теоретико-методологічних засад системного дослідження розвитку відносин власності як інституту та обґрунтування можливостей його подальшої трансформації як основи сучасних процесів реформування соціально-економічних систем. Зроблено спробу поєднати досягнення міжнародного теоретичного та практичного досвіду з національними особливостями України та розробити стратегічну концепцію соціально-економічного розвитку країни.

Для сучасної економічної науки своєчасною слід визнати запропоновану концепцію системи власності як спільно-розділеної ресурсної системи (СВ-СРРС) [5], що спирається на методологію дослідження сутності власності; концепції «тягаря власності», «неповних власників», «спільно-розділеної діяльності, праці, власності», «загального знання»; логіко-гносеологічну конструкцію взаємозв'язку загального і особливого; схему дослідження управління спільним ресурсом. Доцільно систему власності розглядати як комплекс природно-суспільних і соціально-економічних відносин, в якому кожному виду ресурсів відповідає інституціональний механізм їх використання, що включає в себе адекватні природі ресурсів інституційні форми привласнення, господарювання і розподілу результатів в-

робництва, забезпечуючи загальну соціально-економічну ефективність використання ресурсного потенціалу. Індивіди набувають статусу власників усієї системи власності, який визначається їх участю в управлінні цією системою на правах повних інституційних власників та інституційних підприємців у царині відносин власності. Функціонуючими є різні форми власності і права власності захищені, але націлені на дотримання законів власності й суспільного розвитку інституціональні механізми системи власності, принципи та схеми інституційного проектування, які сприйняті суспільством, зобов'язують усіх власників діяти певним чином, щоб відтворити ресурсну систему суспільства та сприяти соціально-економічному розвитку, утворюючи умови, коли людина може проявитися водночас у трьох іпостасях – як природна, соціальна і духовна істота, тобто як цільна особистість, яка має реалізувати свій творчий потенціал. Врахування зазначеного авторського підходу слід вважати методологічною основою для побудови соціо-техно-економічного механізму мобілізації ресурсів на усіх рівнях соціально-економічної системи для задоволення потреб громадян і суспільства та гармонічного єднання індивідуальних і спільних інтересів.

Методологічно важливим є коригування загального розуміння власності, за якого категорії власності розглядаються з позиції відносин між людьми у СВ-СРПС, це вже не абстрактні відносини, вони є відносинами, оформленими правилами, що являють собою елементи інституціональних механізмів СВ-СРПС. У цій системі виникає умовне володіння власністю або умовне право на володіння власністю будь-якої форми (типу, виду), при цьому права приватної власності стають формою суспільної залежності людини в умовах свободи, відображенням її нового соціального статусу, причиною, яка обумовлює її активну суспільну діяльність. Ефективним власник стає саме в СВ-СРПС, де діють конвергентні інституціональні механізми, які «зводять» (балансують) інтереси окремих суб'єктів господарювання і суспільства. Основу трансакцій економічних суб'єктів становить взаємообмін правами власності, регульований правовим механізмом функціонування відносин власності СВ-СРПС, а дія інституціональних механізмів СВ-СРПС (механізму функціонування відносин власності (МФВВ), як сукупності юридичного, соціального, політичного, морально-психологічного й ідеологічного МФВВ, та механізму управління системою власності (МУСВ)), які є вбудованими один в один, забезпечує раціональне та ефективне використання ресурсів як в інтересах їх власників, так і суспільства (громади, регіону, держави, планети).

Концепція «Система власності як спільно-розділена ресурсна система» (далі – концепція «СВ-СРПС») може стати Українським трансформаційним проектом та інструментом реформування національної економіки. За умови прийняття суспільством концепції як національної ідеї та її реалізації за визначеним алгоритмом стає можливим досягнення «великого синергетичного ефекту об'єднаної всенародної праці та консолідація суспільства» [3, с. 137], які шляхом вивільнення творчих можливостей людей мають забезпечити технологічний прорив і високі темпи економічного зростання. Тоді країна зможе сконцентрувати зусилля над одночасним комплексним виконанням завдань прискорення економічного розвитку й переведенням

економіки на інноваційно-інвестиційну модель пост-індустріального сталого розвитку. «Демократія і, особливо, економічна демократія, розвиток самодіяльності населення – це головний ресурс розвитку України» [3, с. 158], який може бути забезпечений розбудовою СВ-СРПС і дією її конвергентних інституціональних механізмів. Реалізація авторської розробки передбачає не «чергові» реформи, а глибокі суспільні зміни, які слід і можна регулювати, але в межах інституціональних механізмів як інструменту впровадження в суспільне життя об'єктивних законів власності і суспільного розвитку. Практичні дії з перетворення власності можуть бути високоефективними тільки в тому випадку, якщо здійснюються в режимі системної єдності законів власності: основного і законів, які визначають логіку і спрямованість розвитку економічної і суспільної субстанції власності. Будь-які суб'єктивні рішення і дії по перетворенню власності повинні відповідати об'єктивній логіці її розвитку, діалектика ідей і реформаторських концепцій – діалектиці речей, що містять у собі субстанціональність власності.

У процесах сучасної трансформації соціально-економічних систем зміни в інституті власності призводять до ліквідації «розриву» праці та власності через інституційне підприємництво за участю індивідів, які стають інституційними підприємцями й повними інституційними власниками.

Слід визнати суперечливість суджень дослідників власності в системі соціально-економічних відносин стосовно ролі індивідів у формуванні правил. Так, автори монографії [6], визначаючи інститути-правила як суспільні блага, специфічні цінності, створювані «працею всього суспільства в обличчі певних соціальних груп, страт і так далі» [6, с. 110], з одного боку, включають індивідів у ряд суб'єктів, які реально формують інститути («суспільство, держава, колектив, особистість і так далі»), кваліфікуючи їх у цьому випадку як «повних інституціональних власників» [6, с. 97], та, з другого боку, не бачити їх у якості виробників правил, стверджуючи, що «вироблені соціальними групами і суспільством у цілому блага-інститути повинні стати дороговказом у діяльності всіх членів даного суспільства. Конкретні особистості, які не брали участі у створенні певних норм або правил, стають їх власниками в силу підпорядкування ним (керівництва ними) у своїй діяльності, тобто оволодіння даними інститутами насправді» [6, с. 110]. Вчені вважають, що для забезпечення високоефективного впливу на відносини привласнення і на процес створення блага слід ясно визначити усіх власників: повного інституціонального («який реально формує інститути», тобто виробляє правила), повного функціонуючого («можливість лише використовувати певні інститути, а не створювати і відтворювати їх»), обмежено-функціонального або економічного («можливість використовувати не інститути, а тільки об'єкти привласнення (фактори виробництва, інформацію, технології)» [6, с. 97]). У контексті вищесказаного сформульована дослідницька задача – вивчення «взаємодії і форм взаємозв'язку всіх власників між собою» [6, с. 97]. Водночас автори переконані, що «суспільство є повний або конституційний власник; групи людей і особистість – неповні або титульні власники, доцільно виникаючі в ході розвитку людського капіталу і в цілому продуктивних сил» [6, с. 101]. Тобто індивіду, власне, відведена пасивна роль у створенні правил.

За авторським підходом до розуміння понять інституту (системно-категоріальний принцип побудови інститутів) та інституціалізації (процес формування й ефективного функціонування інституціональних механізмів), методологічна роль відведена інноваційному виробництву елементів інституціональних механізмів системи власності, у т. ч. правил, у процесі інституційного підприємництва індивідів (діяльність, пов'язана з формуванням інституціональних механізмів та елементів цих механізмів, у т. ч. виробництвом правил, систем забезпечення їх виконання та ін.), які в межах СВ-СРПС своєї громади набувають статусу повних інституційних власників. Таким чином, справедливо врівноважуються позиції всіх і кожного стосовно власності в межах територіальної громади, вирішуються проблеми ефективних власності, власника та ін.

За своєю сутністю концепт СВ-СРПС відповідає логіці діалектики об'єктивного і суб'єктивного, сучасне трактування якої відображається ланцюжком переходів «об'єктивне – об'єктне – суб'єктивне». Крізь призму СВ-СРПС елементи цього ланцюжка переходів набувають такої інтерпретації: «закони власності – СВ-СРПС – індивід, суспільство, держава як агент суспільства – інституціональні механізми, що реалізують закони власності». За авторським підходом ланцюжок логічно замикається, демонструючи єдність об'єктивної трансформації економічної форми власності та реформаторських дій зі зміни суспільної форми привласнення (див. рисунок).

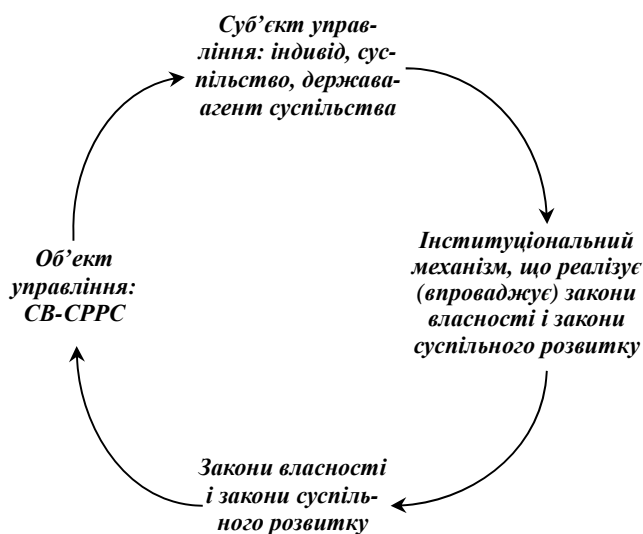

Рисунок. Взаємозв'язок об'єктивного і суб'єктивного в СВ-СРПС

Розроблено автором [5, с. 309-312].

Визначений автором зв'язок категорій дозволяє розкрити соціальний механізм постійного підвищення рівня індивідуального розвитку, в результаті чого економіка перестав бути вираженням стихійної залежності суб'єктивного від об'єктивного. Економіка зазначену залежність буде виражати через інституціональні механізми системи власності на основі координації взаємопов'язаних процесів суспільної та системної самоорганізації [5, с. 344].

Реалізація концепції «СВ-СРПС» в умовах інтенсивного науково-технічного процесу, перетворення науки на безпосередню виробничу силу, поява передових технологій у сфері засобів масової комунікації та можливості безпосереднього впливу на свідомість мас стає реальним інструментом створення передумов як для матеріальної, так і для духовної інтеграції соціальних систем, спрямованих на захист загальнолюдської власності. Поширення «загального знання» про СВ-СРПС і втілення цієї ідеї в стратегіях розвитку сучасної держави приведе до становлення суспільства з особистостей, які сприймають себе як відповідальних суб'єктів соціально-історичної творчості, сприятиме їх життєвій активності та плідній соціально-економічній діяльності. Процеси глобальної перебудови світу вимагають переміщення уваги на людину, її фізичний, інтелектуальний і духовний розвиток, потреби її творчої самореалізації, що забезпечується розвитком самоорганізації і самоуправління в суспільствах. СВ-СРПС територіальної громади може стати центром організації самоврядування.

Самоорганізаційна і самоуправлінська економіко-політична діяльність не дозволяє консервуватися суспільній системі і методам управління, стимулює їх еволюцію в напрямі постійної демократизації. У суспільстві самоврядування, заснованому на самоврядних спільнотах працюючих і громадян, які зможуть вільно вибирати свій спосіб життя, остаточно повинна відійти в минуле велика частина централізованих рішень, які сьогодні приймаються роздутою державною бюрократією [7].

Сучасною наукою вивчаються складні процеси формування громадянського суспільства на глобальному і національному рівнях. Досліджуються також особливості і протиріччя розвитку громадянського, суспільного і місцевого самоуправління у пострадянських країнах, які пов'язані зі складнощами перехідних процесів, зумовлених одночасним посиленням регулюючої ролі держави та розвитком громадянського суспільства (роздержавлення суспільних інститутів та зменшення на них державного впливу).

Ю. Габермас наголошує, що суспільство може дійсно стати громадянським, якщо воно набуде самостійності, буде мати свою власну основу і буде пройняте духом свободи [8, с. 59]. Вважаємо, що цю основу для кожної країни закладає національна система власності, за умови її проектування і функціонування як СРПС для її громадян, в умовах деліберативної демократії і менеджменту.

Інституціональна модель деліберативного суспільного устрою [5, с. 332-348] відповідно запропонованої концепції формування інституту власності як СРПС і стратегії її запровадження набувають ролі інструменту практичної реалізації моделі деліберативної демократії і менеджменту, а також формують методологічну основу побудови інституціональної системи деліберативного суспільного ладу. Інституціональна система суспільства, побудована за системно-категоріальним принципом і заснована на концептуальних постулатах СВ-СРПС, визначає суть деліберативної системи суспільства та є засобом її створення. Теоретико-прикладні моделі деліберативного менеджменту і партисипативної економіки на основі реалізації розробленої концепції (СВ-СРПС), що визначається як основа альтернативної системи та формування «фундаменту», на якому можна будувати національну економіку, і яка

є інструментом реалізації ідей лібертарного муніципалізму. В межах цієї системи на основі інституційного проектування запускається процес самотрансформації у формі послідовних природжень на основі інструментальних механізмів соціального капіталу і самоорганізації (система колективної дії, апропріативна соціальна організація, інституційне підприємство та ін.) [9]. Формування та функціонування СВ-СРПС буде сприяти реалізації деліберативної моделі демократії й управління на практиці через дію її механізмів, які спроможні забезпечити баланс між індивідуальною свободою і орієнтацією на спільне благо. Саме в межах цієї системи суспільне багатство буде сприйматися як власність всіх і кожного, тобто така спільно-розділена власність, де кожен є власником всього суспільного багатства в його повному обсязі.

Запропонована розробка СВ-СРПС є практичним застосуванням діалектичного принципу інституційної політичної економії [10]. Саме у СВ-СРПС повністю відтворений принцип сходження від абстрактного до конкретного, коли теорія власності поєднується з практикою і не тільки закладає теоретичну базу, а й визначається з проектом реальної перебудови СВ як основи суспільної трансформації і реформування перехідної економіки. Відповідно до концепції «СВ-СРПС» сумісно-розділена діяльність проявляється в новій формі – інституційному підприємстві індивідів, які діють як повні інституційні власники та здійснюють спільне управління системою власності територіальної громади. Інституціональні механізми цієї системи забезпечують роздільне господарювання й права власності на об'єкти власності в межах громади, але умовні (регулюються інституціональними механізмами), що дасть змогу ефективно використовувати та відтворювати ресурсну базу. СВ-СРПС створює об'єктивні умови сумісно-розділеної діяльності, забезпечує достатню свободу для реалізації суб'єктами господарювання власних інтересів, а також і необхідні обмеження для того, щоб не порушуючи свободу інших, використовувати свою власність на користь усіх. Інноваційна інфраструктура формується усіма суб'єктами господарювання СВ-СРПС та має вигляд різноманітних інституційних установлень, діяльність яких впорядковується інституціональними механізмами цієї системи та принципами інституційного проектування. В процесі налагодження інноваційного виробництва в межах СВ громади запускаються взаємозумовлені процеси соціальної консолідації і зміцнення держави; створюється нова система соціального порядку, що регулює поведінку основних соціальних суб'єктів у контексті реалізації стратегічних цілей держави; налагоджується співпраця між наукою, державою, громадою і світовою спільнотою.

У ситуації глибокої трансформаційної кризи в українській державі потрібно вирішувати проблеми принципово нового характеру, пов'язані з пошуком шляхів і методів переходу до управлінського механізму нового типу, який відповідає умовам функціонування світової економіки і забезпечує виникнення «стабільного еволюціонуючого громадянського суспільства нового типу – поліцентрованого і синергетичного» [11].

Політико-ідеологічні цілі й алгоритми реформування відносин власності повинні поступитися місцем науково обґрунтованій та імперативній соціально-економічній концепції її перетворення з урахуванням не

тільки господарських особливостей країни, а й вимог зростаючої тенденції інформатизації та цифровізації всієї системи суспільних відносин. Науково-технічний прогрес і революція у сфері засобів масової комунікації, коли інформація, доступна всім учасникам, теоретично близька до концепції «загального знання», забезпечують процеси інституційного проектування у СВ і безпосередню участь у них індивідів як інституційних підприємців і повних інституційних власників, а державі відводиться роль організаційного центру інституційного підприємства громадян, науковцям – каталізаторів цих змін. Інституційне підприємство у СВ-СРПС, спрямоване на цілі втілення у суспільному житті законів власності і здійснюване на основі наукових принципів інституційного проектування, стає інтегруючою, об'єднавчою суспільною силою на шляху поступового формування економіки знань. Шляхом впровадження концепції «СВ-СРПС» і її інституціональних механізмів у глобальних масштабах можна досягти системно-синергетичного ефекту економічної і соціальної інтеграції усіх країн у глобальній мегасистемі. Підхід до розуміння інститутів, інституціональної системи, інституціональних механізмів формують методологічну основу соціального управління на шляху формування подальшого, більш ефективного суспільства, що може розглядатися як дієвий напрям національної інтеграції, особлива форма суспільної регуляції соціальної спільноти із завданням вироблення принципів і умов загальноприйнятого співіснування й розвитку. Концепт інституту власності як СРПС є міждисциплінарною моделлю прогнозування майбутнього, яку можна використовувати у коротко-, середньо- та довгостроковому періоді розвитку окремих суспільств та розглядати у вирішенні проблеми зміни моделі глобалізації.

Окремі пропозиції щодо змін Господарського кодексу України (ГКУ) та їх обґрунтування відповідно до розробленої концепції наведені нижче у таблиці.

Список використаних джерел

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Господарський кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
3. Білорус О. Г. Економічна глобалістика. Світсистема глобалізму: монографія. Київ: Університет «Україна», 2016. 536 с.
4. Грищенко А. А. Архітектоніка економічної безпеки: монографія. Київ: ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України», 2017. 224 с.
5. Міночка О. М. Трансформація інституту власності як основа реформування національної економіки: монографія. Київ: ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2017. 486 с.
6. Собственность в системе социально-экономических отношений: Теоретико-методологические и институциональные аспекты: монография / под ред. чл.- корр. РАН В.И. Жукова. Москва: Рос. Гос. Соц. ун-т, 2005. 408 с.
7. Зинченко В. В. Институциональные тенденции глобализации и антилиберальные модели общественно-экономического развития. *Философско-культурологический журнал ТОPOS*. 2015. №2-3. С. 62-83.
8. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії громадянське суспільство. Львів: Літопис, 2000. 319 с.

Таблиця

№ з/п	Розділ, стаття ГКУ	Зміст статті ГКУ	Коментар щодо необхідності змін та їх обґрунтування	Релакція, що пропонується
1	Р. 1 Ст. 2 Учасники відносин у сфері господарювання	3 «Учасниками відносин у сфері господарювання є суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності»	4 В умовах децентралізації до складу учасників відносин у сфері господарювання слід включити громадян, які є членами територіальної громади та набувають статусу повних інституційних власників, тобто реально формують правила та інші елементи інституціональних механізмів системи власності в межах громади. Правові визначеності системи відносин власності закріплюються в Конституції. Громадяни мають і здійснюють організаційно-господарські повноваження щодо всіх об'єктів власності, в межах системи власності громади, членами якої вони є, тобто кожна людина стає суб'єктом організаційно-господарських повноважень	5 Доповнити: «Учасниками відносин у сфері господарювання є суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією; громадяни, громадські та іншими організаціями, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності; громадяни, які є членами територіальної громади та мають статус повних інституційних власників в межах громади»
2	Ст. 3 Господарська діяльність та господарські відносини	«...4. Сферу господарських відносин становлять господарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські відносини.... 6. Під організаційно-господарськими відносинами у цьому Кодексі розуміються відносини, що складаються між суб'єктами господарювання та суб'єктами організаційно-господарських повноважень у процесі управління господарською діяльністю»	До сфери господарських відносин мають належати відносини, що складаються між суб'єктами господарювання та суб'єктами організаційно-господарських повноважень, до яких також відносяться члени територіальної громади як повні інституційні власники. Процеси інституційного підприємства (виробничого) в системі забезпечення їх виконання, що здійснюється на відповідних майданчиках, у тому числі суспільних) в системі управління документарно змінюють зміст господарсько-виробничих, організаційно-господарських та внутрішньогосподарських відносин	«6. Під організаційно-господарськими відносинами у цьому Кодексі розуміються відносини, що складаються між суб'єктами господарювання та суб'єктами організаційно-господарських повноважень, до яких належать усі члени територіальної громади, у процесі управління господарською діяльністю та об'єктами власності, незалежно від форми власності, в межах громади»
3	Ст. 5 Конституційні основи правопорядку у сфері господарювання	«1. Правовий господарський порядок в Україні формується на основі оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів, виходячи з конституційної вимоги відповідальності держави перед людиною за свою діяльність та визначення України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави»	Наразі в Україні використання власності на шкodu людини і суспільству не тільки допускається, ще й поширено. Стало нормою те, що ресурси вичерпуються і не відновлюються. Тобто держава і органи місцевого самоврядування територій не забезпечують ефективного використання ресурсної системи та її відтворення. Це свідчить про недостатню розробленість конституційних основ правового господарського порядку в Україні, відсутність дієвих механізмів регулювання відносин власності.	Доповнити: «Базовим принципом правового господарського порядку є вищий суверенітет усього народу, його невід'ємне право на самоврядування. Кожен громадянин України є суб'єктом правового господарського порядку, що формується на основі демократизації усієї системи суспільних відносин, у т. ч. розвитку економічної демократії, самоврядування і самоорганізації громадян. Члени територіальної громади наділяються умовними правами власності щодо усіх об'єктів власності, незалежно від форми власності, та діють як повні інституційні власники, керуючи

Продовження таблиці

1	2	3	4	5
		<p>«2. Конституційні основи правового господарського порядку в Україні становлять:</p> <p>забезпечення державою захисту прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальної спрямованості економіки, недопущення використання власності на шкоду людини і суспільству; право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; визнання усіх суб'єктів права власності рівними перед законом, непорушності права приватної власності, недопущення протиправного позбавлення власності.....</p> <p>.....</p> <p>визнання і дія в Україні принципу верховенства права»</p>	<p>демократичних засадах відповідно до створеного порядку функціонування (діють інституціональні механізми, впроваджені принципи інституційного проектування, схеми управління та ін.). Правовий господарський порядок в Україні формується на основі демократизації усієї системи суспільних відносин, у т. ч. розвитку економічної демократії, самоврядування і самоорганізації громадян. Кожен член територіальної громади як повний інституційний власник в її межах має стати суб'єктом права власності. Інституціональний механізм спрямовує діяльність власників господарювати таким чином, щоб не шкодити громаді і відтворювати її ресурсну систему.</p>	<p>ресурсною системою громади на демократичних засадах. Відповідно до створеного господарського порядку діють визначені інституціональні механізми, принципи інституційного проектування, узгоджені громадою схеми управління ресурсною системою, що спрямовує діяльність власників господарювати таким чином, щоб не шкодити громаді і відтворювати її ресурси».</p>
4	Ст. 6 Загальні принципи господарювання	«1. Загальними принципами господарювання в Україні є: забезпечення економічної багатоманітності та рівний захист державою усіх суб'єктів господарювання; свобода підприємницької діяльності у межах, визначених законом; вільний рух капіталів, товарів та послуг на території України; обмеження державного регулювання економічних процесів у зв'язку з необхідністю забезпечення соціальної спрямованості економіки, добросовісної конкуренції у підприємстві, екологічного захисту	<p>Сам народ має визначати нормативи, за якими будуватися його життя, приймає рішення по соціальним проектам, управляє ресурсами, призначає фахівців на відповідальні керівні посади, які відповідають перед народом за якість своєї роботи. на рівні суспільства і підприємства норми і рішення формуються в результаті компромісу і згоди (консенсусу) між усіма зацікавленими учасниками, які мають рівні права в рівному доступі до управлінської влади. При цьому виключається надлишковий тиск з боку однієї зі сторін, не надається нікому привілейованого владно-управлінського положення. Консенсус досягається завдяки процедурі загального комунікативного формування рішень, які ґрунтуються на рівних інтересах кожного, знаходять обґрунтоване схвалення всіх. Громадські, державні, господарсько-виробничі утворення формуються завдяки відносинам взаємного визнання, обговорення і компромісу, який означає добровільну відмову від вузькогосподарських індивідуалістичних або групових інтересів, якщо вони стоять на шляху до взаємного згодою і розширено відкритості громадської і політичної комунікації; Необхідно змінити концепцію суду на формування процедури узгодження інтересів, замість прийняття позиції однієї з сторін</p>	<p>Викласти у редакції: «2. Конституційні основи правового господарського порядку в Україні становлять:</p> <p>.....</p> <p>забезпечення державою та за участі громадян, як повних інституційних власників, захисту прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальної спрямованості економіки, недопущення використання власності на шкоду людини і суспільству;</p> <p>.....</p> <p>кожен громадянин має можливість брати участь у виробленні стратегії функціонування підприємства, держави, суспільства, що призводить до врахування інтересів окремих індивідів та соціальних груп і поглиблення їх взаєморозуміння»</p>
			<p>Необхідно додати (впровадити) принципи та схему інституційного проектування, якими встановлюється новий порядок, пов'язаний із рівними можливостями для самозахисту та дійсної економічної свободи для усіх суб'єктів господарювання.</p> <p>Щоб забезпечити визначене держава має стати відповідальним і ефективним організатором інституціональних механізмів, які й регулюють соціально-економічні відносини.</p> <p>Усушенням деформаций відносин власності створюються рівні умови для товаровиробників, забезпечується внутрішній ринок, стимулюється інноваційне виробництво,</p>	<p>Доповнити пунктом:</p> <p>«впровадження схем управління ресурсною системою громади, розроблених її членами на основі принципів інституційного проектування, встановлюється новий порядок, пов'язаний із рівними можливостями для самозахисту та дійсної економічної свободи для усіх суб'єктів господарювання»</p>

Продовження таблиці

1	2	3	4	5
		населення, захисту прав споживачів та безпеки сусільства і держави; захист національного товаровиробника; заборона незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у господарські відносини»	стає можливим створення конкурентоздатної продукції для зовнішнього ринку	
5	Ст. 8 Участь держави, органів державної влади, органів місцевого самоврядування в господарській діяльності	«1. Держава, органи державної влади та органи місцевого самоврядування не є суб'єктами господарювання»	Держава виконує функції інституціонального організатора, тобто формує інституціональні механізми та забезпечує їх функціонування	1. Доповинти: «Держава, органи державної влади та органи місцевого самоврядування не є суб'єктами господарювання. Виконуючи функції інституціонального організатора вони створюють умови для формування і дії інституціональних механізмів та розвитку інституційного підприємництва»
6	Ст. 10 Основні напрями економічної політики держави	«1. Основними напрямками економічної політики, що визначаються державою, є: політика інституційних перетворень, спрямована на формування раціональної багатукладної економічної системи шляхом трансформування відносин власності ...	Політика інституціональних перетворень, спрямована на формування раціональної багатукладної економічної системи шляхом розвитку та подальшої трансформації системи країни.	Викласти у редакції: «..... політика інституціональних перетворень, спрямована на формування раціональної багатукладної економічної системи шляхом розвитку та подальшої трансформації системи власності як базового інституту інституціональної системи країни. 2. Держава здійснює екологічну політику, прунуючись на її узгодженні з територіальними громадами. Відповідні заходи розроблюються за участю громадян (членів територіальної громади), що забезпечує раціональне використання та повноцінне відтворення природних ресурсів, створення безпечних умов життєдіяльності населення»
7	Ст. 19 Державний контроль та нагляд за господарською діяльністю	«... Держава здійснює контроль і нагляд за господарською діяльністю суб'єктів господарювання у таких сферах: ... земельних відносин – за використанням і охороною земель; водних відносин і лісового господарства – за використанням та охороною вод і лісів, відтворенням водних ресурсів і лісів; ...	Державний контроль та нагляд за господарською діяльністю є зовнішніми відносно суб'єкта господарювання й наразі продемонстровано їх слабкість. Концепцією змін передбачається впровадження внутрішнього контролю та нагляду. У вирішенні проблем колективної дії, пов'язаних з опортуністичною поведінкою індивідів, затратними є нагляд і примус до виконання встановлених із-зовні формальних правил, які здійснюються їх проектувальником, зазвичай державою. Для інституціонального механізму має на меті досягнення умовної пов'язки людини й квазідобровільного виконання нею правил	Об'єднати п.3 та 4 і викласти у редакції: «... 3. Система державного контролю та нагляду у сфері використання природних ресурсів поєднується з внутрішнім контролем та наглядом, що здійснюються в межах громад, із застосуванням взаємного нагляду, узгодженої системи відкаліброваних санкцій та інтегрованого моніторингу

Продовження таблиці

1	2	3	4	5
		<p>4. Органи державної влади і посадові особи, уповноважені здійснювати державний контроль і державний нагляд за господарською діяльністю, їх статус та загальні умови і порядок здійснення контролю і нагляду визначаються законами».</p>	<p>у межах співтовариства, до якої вона належить та є інституційним проєктувальником. Система нагляду за схемою інституційних змін включає, як складову, важливий елемент – взаємний нагляд, який у взаємодії з іншими елементами нагляду (серед них – зовнішній нагляд, система відкритих санкцій, інтенсивний моніторинг), сприяє запобіганню порушень й попереджає запуск ланцюга подальше збільшення міри порушення правил породжує способом отримання й передачі інформації про виконання правил. Якщо витрати на нагляд умовно розподілити таким чином, що їх загальна сума розділена рівними частинами на його складові, то за рахунок взаємонагляду отримуюмо економію у розмірі 25 відсотків</p>	
8	<p>Ст. 20 Захист прав суб'єктів господарювання та споживачів</p>	<p>«3. Порядок захисту прав суб'єктів господарювання та споживачів визначається цим Кодексом, іншими законами»</p>	<p>В нинішній ситуації постприватизаційної інституціональної пастки, в якій опинилася Україна, в послідовний ланцюг від первинного розподілу власності до розподілу або перерозподілу власності через ринкові механізми вільного обміну доцільно впровадити проміжний (буферний) етап реструктуризації приватизованої власності з частковим відновленням в правах держави як власника. Максимум участі держави повинен бути встановлений для підприємств, які використовують природні ресурси, що пояснюється необхідністю економічної реалізації суспільної власності на природні багатства країни, їх раціонального використання й відновлення.</p>	<p>Викласти у редакції «3. Порядок захисту прав суб'єктів господарювання та споживачів визначається цим Кодексом, Конституцією України та іншими законами»</p>
			<p>Залишається невизначеним питання грубого порушення прав громадян України, які не змогли взяти участь у масовій приватизації та скористатись своїми правами в можливості отримання належної їм частки державного майна з причини оголошення державою терміну закінчення періоду приватизації через приватизаційні сертифікати та переходу до приватизації за грошові кошти. За існуючої політичної системи і моделі владних відносин в Україні стало реальністю та «нормою» обмеження громадян в правах і насамперед захисту прав власності, який покладається саме на державу. Держава відмежовується від громадян, захищаючи інтереси можновладців та права на отриману корумпованим шляхом державну власність. Громадяни залишаються з нереалізованими приватизаційними сертифікатами на руках, при тому, що роздержавлення майна продовжується та державна власність ще існує у країні. Відповідно до принципів соціальної справедливості українська держава повинна визначитись з цими громадянами та відновити їх права на державну власність. Необхідно порушити питання щодо визнання наявності або відсутності прав на частку державної власності по приватизаційним</p>	

Продовження таблиці

1	2	3	4	5
9	<p>Ст.22 Особливості управління господарською діяльністю у державному секторі економіки</p>	<p>«3. Повноваження суб'єктів управління у державному секторі економіки - Кабінету Міністрів України, міністерств, інших органів влади та організацій щодо суб'єктів господарювання визначаються законом. 5. Держава реалізує право державної власності у державному секторі економіки через систему організаційно-господарських повноважень відповідних органів управління щодо суб'єктів господарювання, що належать до цього сектора і здійснюють свою діяльність на основі права господарського відання або права оперативного управління»</p>	<p>сертифікатам, які залишилися невикористаними громадянами України. Важливо відновити становище, яке існувало до порушення їх прав та законних інтересів До системи організаційно-господарських повноважень органів управління щодо суб'єктів господарювання, що належать до державної власності, мають входити члени (представники створених інституційних утворень) територіальної громади за місцем розташування об'єкта державної власності</p>	<p>«До системи організаційно-господарських повноважень органів управління державної власності обов'язково мають входити члени (представники створених інституційних утворень) територіальної громади за місцем розташування об'єкта державної власності»</p>
10	<p>Ст. 23 Відносини суб'єктів господарювання з органами місцевого самоврядування</p>	<p>«1. Органи місцевого самоврядування здійснюють свої повноваження щодо суб'єктів господарювання виключно в межах, визначених Конституцією України, законами про місцеве самоврядування та іншими законами, що передбачають особливості здійснення місцевого самоврядування в містах Києві та Севастополі, іншими законами. Органи місцевого самоврядування можуть здійснювати щодо суб'єктів господарювання також окремі повноваження органів виконавчої влади, надані їм законом. 2. Відносини органів місцевого самоврядування з суб'єктами господарювання у випадках, передбачених законом, можуть здійснюватися також на догвірних засадах. 3. Правові акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування, прийняті в межах їх повноважень, є обов'язковими для виконання усіма учасниками господарських відносин, які розташовані або здійснюють свою діяльність на відповідній території. 4. Незаконне втручання органів та посадових осіб місцевого самоврядування у господарську діяльність суб'єктів господарювання забороняється. Не допускається видання правових актів органів місцевого самоврядування, якими встановлюються не передбачені законом обмеження щодо обігу окремих видів товарів (послуг) на території відповідних адміністративно-територіальних одиниць. 5. Органи та посадові особи місцевого самоврядування мають право звертатися до суду щодо визнання недійсними актів підприємств, інших</p>	<p>Пропонується модель функціонування територіальної громади. Територіальна громада є суспільною організацією, яка формується знизу вгору. Науковці мають стати інституціональними організаторами й катализаторами загальносуспільних трансформацій у країні. Державі відведено роль організатора інституціональних механізмів за визначеною структурою, а повними інституційними власниками, тобто проектувальниками цих механізмів, мають стати індивіди як члени територіальної громади та власники теорії і концепції, а вже як організатор і катализатор впровадження теоретично обгрунтованих ідей і стратегій суспільного розвитку у реальному житті. Через створення за участю науковців виробничих кооперативів-новаторів як інкубаторів інноваційного виробництва і зрощення соціального капіталу, та у подальшому, з отриманням у цьому позитивних тенденцій і формуванням добровільних асоціацій власників, які поєднують виробників і споживачів, та інших інституційних установлень, стає можливою розбудова деліберативного суспільного устрою в Україні. Суб'єкти господарювання різних форм власності спільно і солідарно взаємодіють в процесі управління цією системою, сприймають і свідомо використовують конвергентні інституціональні механізми системи власності, маючи можливість впливати на зміст елементів цих механізмів відповідно до принципів інституційного проектування. Основу соціальної організації і моделі її управління складає «жива» структура «зі своїм минулим, сьогоденням і майбутнім», що має впливати на функціонування економічної системи, трансформуючи її у нову економіку. Сутність са-</p>	<p>«Відносини суб'єктів господарювання з органами місцевого самоврядування регулюються інституціональними механізмами, діючими в межах системи власності територіальної громади»</p>

Закінчення таблиці

1	2	3	4	5
	<p>суб'єктів господарювання, які обмежують права територіальних громад, повноваження органів місцевого самоврядування.</p> <p>6. Органи, посадовці та службовці особи місцевого самоврядування несуть відповідальність за свою діяльність перед суб'єктами господарювання, підстави, види і порядок якої визначаються Конституцією України та законом.</p> <p>7. Спори про поновлення порушених прав суб'єктів господарювання та відшкодування завданої їм шкоди внаслідок рішень, дій чи бездіяльності органів, посадових або службових осіб місцевого самоврядування при здійсненні ними своїх повноважень вирішуються в судовому порядку»</p>	<p>понуваної моделі, їх зміст і відповідна структура та параметри мають бути обов'язковими: структура системи власності, її місія та цілеспрямованість, структура конвергентних інституціональних механізмів, структура правила, зміст системи нагляду, система базових принципів функціонування та принципів інституційного проектування. Запропоновану інституціональними організаторами і каталізаторами модель альтернативної системи, яка б базувалась на визначених засадах, повинні обирати або погоджувати самі члени територіальних громад, які набувають статусу та повноваження повних інституційних власників.</p> <p>На початковому етапі члени громади мають право звертатися до суду щодо визнання недійсними актів підприємств, інших суб'єктів господарювання, розташованих на території громади, у випадку вичерпування її ресурсів.</p>	<p>Інституційне підприємництво в управлінні господарською діяльністю відноситься до сфери організаційно-господарських відносин некомерційної господарської діяльності (зміни до ст.3).</p> <p>Інноваційна діяльність, пов'язана з виробництвом правил інституціональних механізмів, які визначають зміст і логіку процесу привласнення благ та регулюють відносини між господарюючими агентами, вирішує об'єктивні протиріччя між економічним та інституційним власником. У цьому випадку інноваційна інфраструктура формується усіма суб'єктами господарювання та має вигляд різноманітних інституційних установлень, діяльність яких впорядковується інституціональними механізмами цієї системи та принципами інституційного проектування. В процесі налагодження інноваційного виробництва в межах громади запускаються взаємозумовлені процеси соціальної консолідації і зміцнення держави; створюється нова система соціального порядку, що регулює поведінку основних соціальних суб'єктів у контексті реалізації стратегічних цілей держави; налагоджується співпраця між наукою, державою, громадою і світовою спільнотою</p>	<p>Доповнити: «Інституційне підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, колективна або одноособісна некомерційна господарська діяльність, що здійснюється в межах територіальних громад її членами з метою ефективного управління ресурсною системою громади, досягнення економічних і соціальних результатів й вирішення об'єктивного протиріччя між економічним та інституційним власником</p>
11	Ст.42 Підприємництво як вид господарської діяльності	<p>«1. Підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку»</p>		

9. Міночка О. М. Механізми формування соціального капіталу в системі власності. *Економічний вісник Донбасу*. 2016. № 3 (45). С. 58–73.

10. Гриценко А. Институциональная политическая экономия: предмет, методология, содержание. LAP LAMBERT Academic Publishing, 2014. 505 с.

11. Зинченко В. В. Институциональные глобальные трансформации в системе общественно-экономических процессов самоуправления и самоорганизации. *Научно-исследовательские публикации. Сер. «Развитие и модернизация общества»*. 2014. № 14 (18). С. 37-62.

References

1. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> [in Ukrainian].

2. Hospodarskyi kodeks Ukrainy [Economic Code of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> [in Ukrainian].

3. Bilorus O. H. (2016). Ekonomichna hlobalistyka. Svit-systema hlobalizmu [Economic globalism. The world system of globalism]. Kyiv, University of Ukraine [in Ukrainian].

4. Hrytsenko A. A. (2017). Arkhitektonika ekonomichnoi bezpeky [Architectonics of economic security]. Kyiv, Institute of the Economy and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].

5. Minochkina O. M. (2017). Transformatsiia instytutu vlasnosti yak osnova reformuvannia natsionalnoi

ekonomiky [Transformation of the property institution as a basis for reforming the national economy]. Kyiv, ArtEk Publishing House LLC [in Ukrainian].

6. Zhukov V. I. (Ed.). (2005). Property in the system of socio-economic relations: Theoretical, methodological and institutional aspects. Moscow, Russian State Social University. 408 p. [in Russian].

7. Zinchenko V. V. (2015). Institutional tendencies of globalization and anti-liberal models of social and economic development. *Philosophical and cultural journal TOPOS*, 2-3, pp. 62-83 [in Russian].

8. Habermas Yu. (2000). Strukturni peretvorennia u sferi vidkrytosti: doslidzhennia katehorii hromadianske suspilstvo [Structural transformations in the field of openness: a study of the category of civil society]. Lviv, Litopys [in Ukrainian].

9. Minochkina O. M. (2016). Mekhanizmy formuvannia sotsialnoho kapitalu v systemi vlasnosti [Mechanisms of formation of social capital in the property system]. *Ekonomichniy visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 3 (45), pp. 58–73 [in Ukrainian].

10. Gritsenko A. (2014). Institutional political economy: subject, methodology, content. LAP LAMBERT Academic Publishing [in Russian].

11. Zinchenko V. V. (2014). Institutional global transformations in the system of socio-economic processes of self-government and self-organization. *Research publications. Ser. "Development and modernization of society"*, 14 (18), pp. 37-62 [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 16.09.2020

Формат цитування:

Міночка О. М. Приведення відносин власності та господарювання у відповідність до Конституції України в умовах децентралізації. *Вісник економічної науки України*. 2020. № 2 (39). С. 221-231. doi: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.2\(39\).221-231](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.2(39).221-231)

Minochkina O. M. (2020). Bringing Property and Business Relations into Line with the Constitution of Ukraine in the Context of Decentralization. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 2 (39), pp. 221-231. doi: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.2\(39\).221-231](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.2(39).221-231)